

Князєв В. М.,

аспірант

Академії праці, соціальних відносин і туризму

Науковий керівник: Мілютіна Є. Л.,

доктор психологічних наук,

професор кафедри психології розвитку

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ Я-КОНЦЕПЦІЇ ТА САМООЦІНКИ У ДІТЕЙ ІЗ СИНДРОМОМ ДЕФІЦИТУ УВАГИ ТА ГІПЕРАКТИВНОСТІ

Анотація. Синдром дефіциту уваги та гіперактивності (СДУГ) являє собою нейробіологічний обумовлений розлад, однак чинники середовища соціально-психологічного характеру можуть впливати на інтенсивність основних проявів. Значний вплив вони можуть мати на розвиток такого психічного утворення, як Я-концепція та пов'язані із ними процеси самооцінювання.

Ключові слова: СДУГ, самооцінка, Я-концепція, корекційно-розвивальна робота.

Knyazev V. Peculiarities of Self-concept formation and Self-esteem in children with ADHD

Summary. ADHD is a neurobiologically determined disorder, however environmental factors of a socio-psychological nature can influence the intensity of the main manifestations. They can have a significant impact on the development of such a mental formation as self-concept and related self-evaluation processes.

Key words: ADHD, Self-esteem, Self-concept, corrective and developmental work.

СДУГ – нейробіологічний, що тісно пов'язаний із дефіцитами нейротрансмітерних систем, що впливають на процес формування виконавчих функцій в онтогенезі. За етіологією СДУГ має переважно генетичне походження, і лише у невеликій кількості випадків це може бути пов'язано із іншими біологічними чинниками [3]. У той же час вважається, що значний вплив на інтенсивність проявів СДУГ значною мірою може впливати середовище, посилюючи, або ж знижуючи інтенсивність основних симптомів. Однак, наразі немає чітких даних

відносно того, чи можуть чинники середовища, зокрема соціально-психологічного характеру, впливати на розвиток СДУГ.

Було виявлено низку чинників психосоціального характеру, які можуть виступати у якості прогностичних критеріїв СДУГ. Не дивлячись на той факт, що ці чинники не можуть самостійно призвести до розвитку СДУГ, встановлено, що вони мають значний вплив на важкість симптомів СДУГ та можуть сприяти розвитку супутніх опозиційних симптомів [1]. Материнська депресія, нижчий дохід сім'ї та домашня обстановка, що не стимулює розвиток, були пов'язані з підвищеним ризиком СДУГ [9]. Більш негативний підхід до виховання, що асоціюється з більшою кількістю заборон та загальним директивним впливом та меншою кількістю похвали спостерігався у батьків дітей із СДУГ. Однак вплив цього чинника це є однозначним та потребує подальшого вивчення [2]. Також відмічається, що симптоми СДУГ у дітей можуть взаємодіяти з власними симптомами СДУГ у батьків, що буде призводити до погіршення взаємодії між батьками та дитиною [11].

Сукупність соціально-психологічних та біологічних чинників, що впливають на дитину в процесі її індивідуального розвитку, значної мірою впливають на процеси формування в неї складні та інтегративних психічних конструктів. Одним з таких конструктів, що тісно пов'язаний із розвитком у дитини свідомості, виступая Я-концепція.

Я-концепція – це сукупність когнітивного образу людини про себе, когнітивний компонент особистості [6]. Він включає описове визначення себе та ідей, переконань і установок щодо себе і своїх компетенцій у різних галузях. Позитивна самооцінка значною мірою пов'язана із успішністю, ефективним використанням навичок власної справи, безпечними і здоровими соціальними відносинами і динамічним рухом через послідовні стадії розвитку [7]. Самооцінка відрізняється від Я-концепції як вираження власної Я-концепції, а також цінності та значущості, яку людина надає собі, – того, як вона себе почуває про те, хто вони. Одним з видів сприймається компетентності, яка розвивається з часом, може бути почуття самоефективності [7], яке відноситься до переживання себе як здатного продукувати певні інтерактивні соціальні показники. Це поняття має певну схожість із поняттям «соціальну компетентність» – компетентність, що є необхідною для досягнення соціальних результатів. У той час як я-концепція – це когнітивний образ людини про себе та свої компетенції, самоефективність – це переживання себе як здатного виробляти ці компетенції.

Наразі є дані, згідно із якими рівень екстернізованої агресивної поведінки у дитини мало змінюється від дитячого садка до восьмого класу [10] та відносною стабільності поведінкових проблем з часом,

особливо агресії та соціальної ізоляції, починаючи з раннього віку до дошкільного, як від дошкільного до шкільного і підліткового. Таким чином, виникає занепокоєння з приводу того, чи така стабільність поведінкових проблем може мати негативний кумулятивний вплив на самооцінку в міру дорослішання дітей.

Було виявлено, що у дітей з СДУГ порушена самооцінка та самооцінка. Зокрема, що погана самооцінка, особливо щодо академічної компетентності, безпосередньо сприяла розвитку руйнівної, антигромадської поведінки у ранньому підлітковому віці [8]. Інші дослідження виявили, що діти з неухвальною типом СДУГ схильні до більшої інтерналізуючої поведінки та мають нижчу самооцінку, ніж діти з гіперактивним типом, які демонструють екстерналізуючу поведінку та мають більш високу самооцінку [5]. У той же час це дослідження показало, що діти із СДУГ, які одночасно були неухвальними та демонстрували екстерналізуючу поведінку, мали нижчу самооцінку, ніж діти, які були виключно неухвальними або гіперактивними в поведінці, що екстерналізується.

У жінок та дівчат із СДУГ було виявлено більше проблем із депресією та тривогою, а також знижена самоефективність і здатність справлятися з труднощами, а також менше агресії та екстерналізуючої поведінки [4]. Ці дані можуть вказувати на певні та більш виражені проблеми самооцінки та Я-концепції у дівчат із СДУГ. Однак, на даний момент це питання не достатньо вивчено та потребує подальших досліджень.

Висновки. На актуальність даної теми викликана мультифакторністю проявів СДУГ у дитячому віці та не до кінця виявленими особливостями, як негативних, так і позитивних, впливів соціального середовища на формування особливостей Я-концепції у дітей із СДУГ.

Необхідність більш детального дослідження у цій галузі також видається важливою у зв'язку із зростанням кількості дітей із СДУГ які демонструють негативну самооцінку та пов'язані із цим негативні поведінкові прояви.

Список використаних джерел:

1. Barkley R. Etiologies of ADHD. In: Barkley RA, editor. Attention-deficit hyperactivity disorder: A handbook for diagnosis and treatment. New York, NY: The Guilford Press; 2015. pp. 356–390 pp.
2. Danforth J.S., Anderson L.P., Barkley R.A., Stokes T.F. Observations of parent-child interactions with hyperactive children: Research and clinical implications. *Clinical Psychology Review*. 1991;11(6):703–727 pp.

3. Faraone S.V., Perlis R.H., Doyle A.E., Smoller J.W., Goralnick J.J., Holmgren MA, Sklar P. Molecular genetics of attention– deficit/hyperactivity disorder. *Biological Psychiatry*. 2005;57:1313–1323 pp.
4. Gershon J. A meta-analytic review of gender differences in ADHD. *Journal of Attention Disorders*. 2002;5(3):143–154 pp.
5. Graetz B.W., Sawyer M.G., Baghurst P. Gender differences among children with DSM-IV ADHD in Australia. *Journal of the American Academy of Children & Adolescent Psychiatry*. 2005;44(2):159–168 pp.
6. Houck G.M., Spelman A.M. Development of self: Theoretical understandings and conceptual underpinnings. *Infants and Young Children*. 1999;12:1–16 pp.
7. Houck G. The measurement of child characteristics from infancy to toddlerhood: Temperament, developmental competence, self-concept, and social competence. *Issues in Comprehensive Pediatric Nursing*. 1999;22:101–127 pp.
8. Pisecco S. The effect of academic self-concept on ADHD and antisocial behaviors in early adolescence. *Journal of Learning Disabilities*. 2001;34(5):450–461 pp.
9. Sagiv S.K., Epstein J.N., Bellinger D.C., Korrick S.A. Pre- and postnatal risk factors for ADHD in a nonclinical pediatric population. *Journal of Attention Disorders*. 2013;17(1):47–57 pp.
10. Vazsonyi A., Keiley M. Normative developmental trajectories of aggressive behaviors in African American, American Indian, Asian American, Caucasian, and Hispanic children and early adolescents. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 2007;35:1047–1062 pp.
11. Wymbs B.T., Wymbs F.A., Dawson A.E. Child ADHD and ODD behavior interacts with parent ADHD symptoms to worsen parenting and interparental communication. *Journal of Abnormal Child Psychology*. 2015;43(1):107–119 pp.